



Vraag niet wat circulariteit voor jou kan doen, maar wat jij voor circulariteit kunt doen

Aanbestedingscafé circulair aanbesteden: groene sector loopt misschien achter op andere sectoren, maar wij doen automatisch al veel goed

We staan voor de brandende afgrond. Zomaar een opmerking tijdens het recente Stad + Groen- aanbestedingscafé 'Circulair Aanbesteden, waarom?'

Tien, vijf of zelfs twee jaar geleden zou deze opmerking als stemmingmakerij zijn weggezet. Gelukkig is dat nu niet meer het geval en wordt in de sector breed de urgentie gevoeld om zuiniger om te springen met materialen. Hoever zijn wij als sector op het gebied van circulair inkopen en aanbesteden?

Auteur: Hein van Iersel

Op 17 mei kwamen in Café de Roskam in Houten vijftien vertegenwoordigers van de groene sector bij elkaar. Onder hen zowel aannemers, adviseurs als ambtenaren. De centrale vraag van de bijeenkomst: lopen wij als groene sector achter bij andere sectoren en wat kunnen we doen om ontwikkelingen te versnellen?

Achterlopen wil natuurlijk niemand, zeker niet als het gaat om een dergelijk thema. Maar wat blijkt? Als het gaat om bepalingen in aanbestedingen, lijkt de groene sector misschien achter te lopen op andere sectoren, zoals de bouw, maar in de praktijk is de groensector van oudsher eigenlijk wel circulair. Is het niet zo dat andere sectoren momenteel een enorme inhaalslag maken met circulair aanbesteden, waardoor het lijkt dat de groensector op dit gebied achterloopt?

In de bouwsector is bij aanbestedingen veel

aandacht voor het circulair toepassen van grote hoeveelheden materialen: stenen, dakpannen, cement, hout en glas, om er maar een paar te noemen. Op dat vlak is de bouw naar zijn aard veel minder circulair dan de groene sector. In de groensector wordt vrijkomend materiaal, zoals maaisel, bomen enzovoort, van oudsher al in hoge mate circulair ingezet. Maar het is natuurlijk een kwestie van tijd voordat ook bij de groene sector (via aanbestedingen) de duim-schroeven worden aangedraaid.

Een van de mijlpalen in de Transitieagenda Circulaire Bouweconomie is dat overheden en gemeentes vanaf 2023 honderd procent circulair moeten uitvragen bij aanbestedingen. Daarnaast zou vijftig procent van de gegunde aanbestedingen circulair moeten zijn. Dat betekent in de praktijk dat architecten al enige tijd bezig zijn om circulair te ontwerpen.

Loftrompet

Marcel Bouwmeester is werkzaam op de afdeling sport van de gemeente Utrecht en wil de loftrompet steken over hoe circulair vooral de sportsector nu al is: 'Bij het bouwen van een sportveld worden veel producten gebruikt die eenvoudig weer circulair zijn in te zetten: zand, grond, verharding, lava, RST en menggranulaat. We maken daarnaast al jaren gebruik van grondbanken. Ook dat is circulair: als er een overschot aan grond is, gaat het daarheen, als er grond tekort is, komt het daarvandaan. Zo kan ik nog wel een aantal voorbeelden benoemen. Vanuit boerenlogica is het slim en budget-aantrekkelijk om circulair te werken. Veel producten zijn in principe goed herbruikbaar, als je ze tenminste niet vervuult met andere bouwstoffen.'

Aart Veerman is werkzaam bij Van der Tol en ondersteunt het pleidooi van Bouwmeester: 'In de dagelijkse praktijk doen wij het eigenlijk al



10 min. leestijd

heel goed. Misschien valt het daardoor niet op hoever we al zijn.'

Ook advocaat Joost Haest (Severijn Hulshof Advocaten), die naar eigen zeggen veel van de grotere groenvoorzieners bijstaat en ook nauwe contacten binnen de VHG heeft, bestrijdt dat de bouw verder zou zijn. Er is in de bouw momenteel alleen veel meer aandacht voor circulariteit in de aanbestedingsfase. Volgens Haest hoeft het ook allemaal niet zo moeilijk te zijn. Zelfs binnen een standaard RAW-bestek kun je circulariteit redelijk makkelijk borgen. Haest geeft een voorbeeld: 'Als je een berm moet maaien, schrijft het bestek doorgaans voor dat de berm eerst moet worden uitgeraapt. Dat gebeurt nu al volop, juist om te zorgen dat het bermmaaisel op een hoogwaardigere manier kan worden afgezet, dus circulair kan worden gebruikt. Of denk aan de verplichting uit artikel 01.01.03 lid 02 van de Standaard RAW Bepalingen. Daarin is bepaald dat eventuele opbrengsten (bijvoorbeeld een te rooien boom die hergebruikt kan worden als bankje of hout voor een speeltoestel) verdisconteerd moeten worden in de op te geven prijs per eenheid. Dat is een heel basale circulaire gedachte. En tot slot bestaat sinds 2020 de mogelijkheid voor bestekschrijvers om in RAW-bestekken met een 'H' of een 'R' aan te geven of bepaalde materialen herbruikbaar zijn of toegepast kunnen worden na recyclage.'

Bouwmeester hoort Haest aan en knikt goedkeurend: 'Een gewoon *saai* RAW-bestek kan ontzettend circulair zijn. Kijk bijvoorbeeld wat wij in de sport doen met kantplanken van vrijgekomen kunstgras of hergebruik van zand.'



Een concept waarvan Butz veel verwacht, is een soort leaseconstructie, waarbij de leverancier eigenaar blijft van een speelplek en dus alle baat heeft bij 100 procent circulariteit en hergebruik van de toegepaste materialen.

Daan van Schijndel van Krinkels introduceert het voor mij nieuwe begrip biocascadering. Dit houdt in dat je voor iedere reststroom van organisch materiaal steeds kijkt wat de hoogwaardigste toepassing is en dat je daarvoor moet kiezen. Bermgras kan dan gebruikt worden als veevoer, en pas in tweede of derde instantie, bijvoorbeeld als het vervuild is, als compost of biobrandstof. Het doel moet zijn om steeds zo hoogwaardig mogelijk te hergebruiken.

Kunstgras

Ons forumgesprek is een half uur bezig en iedereen lijkt het aardig met elkaar eens te zijn. Heel kort samengevat is de conclusie: we zijn goed bezig, maar er is ook nog veel winst te behalen. Waarbij geldt dat de sector van nature al behoorlijk circulair is. Totdat iemand aan Elwin de Vink van Donker Groen vraagt: 'Wat vind jij eigenlijk van kunstgras?' Zijn reactie is *unverfrozen*: 'Persoonlijk vind ik dat we vanuit circulair oogpunt zouden moeten stoppen met kunstgras, omdat er in veel gevallen geen goede reden is om niet normaal gras te gebruiken. Kunstgras veroorzaakt een aantal problemen (afval, hittestress, microplastics) en levert geen positieve meerwaarde op.'

Teun Wouters is directeur van Top Grass, maar bezoekt de bijeenkomst ook als voorzitter van de werkgroep circulariteit van de BSNC. Wouters erkent dat de kunstgrassector problemen heeft gehad als het gaat om circulariteit, maar geeft ook aan dat de sector inmiddels veel verder is. Wouters: 'Kunstgras is buiten de sportsector inmiddels veel groter dan in de sport, en als het om circulariteit gaat, is het daar ook een grotere

CIRCULAIR



Marcel Bouwmeester
gemeente Utrecht



Aart Veerman
Van der Tol Groep



Joost Haest
Severijn Hulshof Advocaten

Emissie

Op deze pagina's publiceert de Britse overheid de emissie van verschillende materialen:

- www.gov.uk/government/publications/greenhouse-gas-reporting-conversion-factors-2021#full-publication-update-history
- www.epa.gov/ghgreporting/data-sets



Fons van Rijckevorsel: 'In de conclusie mis ik dat circulair werken makkelijker is als er een samenwerkingsverband voor langere tijd wordt aangegaan tussen opdrachtgever, aannemers en leveranciers'



Fleur Dil
NWST



Daan van Schijndel
Krinkels



Elwin de Vink
Donker Groep

uitdaging. In de sport weten we inmiddels hoe we velden moeten afvoeren en recyclen. Maar in het openbaar groen of particuliere tuinen bestaat het gevaar dat het kunstgras na gebruik gewoon richting de vuilverbranding gaat, terwijl het gerecycled zou moeten worden. Ik schat dat 25 procent van het kunstgras voor sport wordt gebruikt en dat 75 procent naar landscaping en particuliere tuinen gaat.' Wouters zegt het niet met zoveel woorden, maar impliceert het wel: het probleem van circulariteit en kunstgras zit in dat laatste segment. Ook Bouwmeester, die behalve als ambtenaar bij de gemeente Utrecht ook werkzaam is bij de Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), wordt geraakt door de opmerking van De Vink. Hij erkent de problemen rondom recycling van kunstgras en vindt ook dat op dat gebied nog stappen gezet moeten worden. Maar volgens hem vervult kunstgras maatschappelijk ontegenzeggelijk een belangrijke rol.

Repetierend werk

Veerman probeert de jubelstemming over het circulaire karakter van de groene sector een beetje te dempen. Als het gaat om repeterend werk is circulariteit vaak redelijk makkelijk te bereiken. Sterker nog, bij dat soort werk zijn er vaak geen afvalstromen, maar veel andere projecten zijn wel degelijk complex. Veerman zegt dat het vaak heel veel werk is om overleg te organiseren tussen alle betrokken partijen en leveranciers. Een bijzonder voorbeeld in dit verband is het ABN Amro Circl-project, dat mede door Donker Groen is gerealiseerd. De Vink: 'Wij hebben een half jaar aan het ontwerp van de tuin gewerkt, maar daarna is er anderhalf jaar gespaard met leveranciers over de circulariteit van gebruikte materialen.' Een onderdeel van de afspraken met ABN Amro is de garantie dat Donker bereid is om alle materialen tegen een afgesproken prijs terug



Teun Wouters
Topgrass (en voorzitter werkgroep circulariteit BSNC)

te nemen. Als ik De Vink vraag naar de reden daarachter, zegt hij: 'Op die manier wordt gegarandeerd dat materialen op termijn geen afval worden, maar in de keten behouden blijven. Net als statiegeld op plastic flessen. Het is bewezen dat restwaarde een positieve impact heeft op hergebruik. Maar een bierflesje komt binnen een paar maanden retour en een tuin zou 20 jaar kunnen blijven liggen. Daardoor is het moeilijk om afspraken te maken rondom de hoogte van de restwaarde.'

Bank

Het Circl-project is voor een bank gemaakt. Kees Boot en Willem Butz pleiten ervoor dat de aannemer of de industrie gaat optreden als een soort materiaalbank. Butz, ceo van het bedrijf Boerplay: 'Wat wij willen op het gebied van circulariteit is natuurlijk geen hogere wiskunde. Maar je zult als bedrijf je klanten wel moeten voeden met nieuwe ideeën. Een voorbeeld daarvan is het concept om te komen met een bank van gebruikte speeltoestellen.' Een ander concept waarvan Butz veel verwacht, maar dat in de lopende discussie weinig aandacht krijgt, is een soort leaseconstructie, waarbij de leverancier feitelijk eigenaar blijft van een speelplek en dus alle baat heeft bij 100 procent circulariteit en hergebruik van de toegepaste materialen.

Boot vraagt wat aandacht voor het project waar bij zijn ingenieursbureau betrokken is: Insert. Dit is een digitale marktplaats waarop vrijkomende materialen uit de gebouwde omgeving worden aangeboden. Hiermee kun je zonder problemen een volledig gebouw beschrijven. Iedereen in het gezelschap kent en looft het initiatief van Boot, maar ziet ook het nog beperkte succes van het project als het gaat om groene producten, zoals bomen of struiken. Boot: 'Waarom zouden we



Kees Boot
Buro Boot



Willem Butz
Boerplay



Jaap Verhagen
gemeente Zutphen



Dick Oosthoek
Stichting Groenkeur

Circulair aanbesteden, waarom?

Het forum *Circulair aanbesteden, waarom?* werd gehouden op 17 mei in Café de Roskam in Houten en werd bijgewoond door:

- | | |
|------------------------------------|---|
| • Dick Oosthoek | Stichting Groenkeur |
| • Elwin de Vink | Donker Groep |
| • Kees Boot | Buro Boot |
| • Aart Veerman | Van der Tol Groep |
| • Jaap Verhagen | gemeente Zutphen |
| • Marcel Bouwmeester | gemeente Utrecht |
| • Daan van Schijndel | Krinkels |
| • Teun Wouters | Topgrass (en voorzitter werkgroep circulariteit BSNC) |
| • Willem Butz | Boerplay |
| • Joris Bax | Brackmann Aanbestedingsspecialist |
| • Joost Haest | Severijn Hulshof Advocaten |
| • Fons van Rijckevorsel van Kessel | VDBH Opheusden |

bomen en struiken alleen bij een kwekerij halen? In de openbare ruimte komt voortdurend plantgoed vrij dat prima opnieuw gebruikt kan worden. Misschien moet je op een andere manier naar zo'n product kijken en zal die boom niet zo strak en mooi opgesnoeid zijn als een boom van een kwekerij. Van Schijndel van Krinkels ziet dat niet als een probleem. 'Dat kun je de burger wel uitleggen.' Het belangrijkste probleem in dezen is niet dat de burger niet accepteert dat er *twee-dehands materiaal* in de openbare ruimte of tuin wordt toegepast, maar dat vooral de groene vakman en -vrouw daar nog aan moet wennen.

Passie

De Vink vertelt samen met Butz over een circulair project dat Donker Groep en Boerplay in samenwerking met Yalp, Kompan, Krinkels en iDverde in Almere uitvoeren. Almere stelt hoge eisen op het gebied van circulariteit en spelen. De vijf genoemde bedrijven boden hun diensten als consortium aan en kregen de opdracht gegund. Een onderdeel van de aanbesteding was een eigen depot voor gebruikte toestellen en een website waarop deze toestellen staan vermeld, zodat iedereen bij elkaar kan *shoppen*.

Blijft natuurlijk het feit dat een aanbesteding zorgt voor beperking van de speelruimte. Als je als aannemer te maken hebt met een bestek van bijvoorbeeld vier jaar, gaat daar weinig incentive van uit om zaken langjarig circulair aan te pakken. Het bestek van Almere heeft gelukkig een looptijd van zes jaar in plaats van de gebruikelijke vier jaar. Volgens Van Schijndel is het glas ook bij vier jaar halfvol: 'Ik denk dat je in het algemeen kunt zeggen dat er meer speelruimte is dan je denkt.'

Jaap Verhagen van de gemeente Zutphen: 'Als ambtenaren zijn wij afhankelijk van de politiek en die is weer afhankelijk van de verkiezingen. Wij hebben nu eenmaal te maken met het gegeven dat er na vier jaar een nieuw college aan het bewind komt, en zo'n college moet laten

zien dat het ertoe doet, liefst met aansprekende projecten. Circulaire projecten scoren op dat vlak niet per se heel hoog.'

Initiatief

Circulariteit is belangrijk vanuit het oogpunt van zorg voor de planeet. Op die manier bekeken heeft iedereen in de keten de verantwoordelijkheid om zo circulair mogelijk te werken. Wouters is het daar hartgrondig mee eens, maar is wel van mening dat het initiatief bij de overheid ligt: 'Zo werkt het nu eenmaal. Het gaat ook om geld verdienen. Alleen op die manier kunnen aannemers blijven bestaan. Gemeentes bepalen in hun uitvraag hoe circulair een project wordt. Het is onze rol als aannemers om dat vervolgens zo slim en innovatief mogelijk in te vullen.'

Standaardisatie

Circulariteit is gebaat bij een zo hoog mogelijke mate van standaardisatie. Bouwmeester: 'Als je sportvelden bouwt, is het niet handig om rondom ieder veld een ander soort hekwerk te bouwen. Wij willen bijvoorbeeld overal dubbelstaafmat-hekwerken. Als het product en de kleur hetzelfde zijn, kun je onderdelen opslaan en hergebruiken bij schade.'

Het probleem bij dit soort producten is dat eigenlijk niet bekend is – of alleen na heel veel onderzoek – welke producten circulair zijn. Daarmee kom je op het vlak van certificering en die bestaat op dit moment nog maar amper als het gaat om circulariteit. Dick Oosthoek is directeur van Groenkeur, het leidende keurmerk voor de groene aannemer. 'Wij hebben de ervaring dat certificering op het gebied van duurzaamheid en circulariteit heel lastig is. Wij hebben een keurmerk voor duurzame boomkwekerijproducten en de animo daarvoor is de afgelopen jaren alleen maar afgenomen.'

De schuld daarvan legt Oosthoek primair op het bord van opdrachtgevers. 'Het is ontzettend frustrerend voor aannemers. Zij investeren



Oosthoek stelt de retorische vraag: 'Wat gebeurt er als een gemeente zich niet aan zijn eigen afspraken of doelen houdt? Dit zorgt voor enorm veel frustratie bij aannemers.'



Joris Bax
Brackmann Aanbestedingsspecialist

graag in certificaten en natuurlijk in machines en werkwijzen om duurzamer en circulaireider te werken. Maar als het de opdrachtgever even niet uitkomt, laat die zijn ambities op het gebied van duurzaamheid even makkelijk weer los.' Oosthoek stelt de retorische vraag: 'Wat gebeurt er als een gemeente zich niet aan zijn eigen afspraken of doelen houdt? Dit zorgt voor enorm veel frustratie bij aannemers.'

Oosthoek komt wel met een kleine primeur: per 1 januari 2023 gaat Groenkeur de beoordelingsrichtlijnen herzien. In de vernieuwde versies komt ruime aandacht voor de thema's duurzaam en circulair werken. Ook Veerman kent het probleem van de onherkenbaarheid van circulaire producten. Hij behelpt zich nu nog met de lijsten van NL Greenlabel. Volgens Veerman is dat zeker werkbaar. Producten die volgens Veerman niet meer kunnen, zijn bijvoorbeeld de met PU-lijm gebonden valondergronden voor speelveldjes. De Vink van Donker Groep is het daar hartgrondig mee eens. Deze valondergronden zijn volgens De Vink een product dat maatschappelijk niet meer kan, ook omdat het niet te recycleren is.

Boot komt met een tip voor de meetbaarheid van de circulariteit van veel producten en constructies. Een optie is gebruik te maken van de Nationale Milieu Database. Butz heeft nog een



Fons van Rijckevorsel van Kessel
VDBH Opheusden

ander advies op dit vlak: de Britse overheid (zie kader) publiceert wel uitgebreide lijsten op het gebied van duurzaamheid en circulariteit. Boot kent en looft dit initiatief en weet dat de Engelse overheid bezig daar steeds meer producten aan toe te voegen.

Wouters hoort dat aan en is nog niet meteen enthousiast. Hij ziet op dit moment vooral veel onduidelijkheid in de markt: 'Een product of aanpak die door gemeente A als volledig circulair wordt beschouwd, is dat bij gemeente B weer niet.' Wat Wouters zegt wordt herkend en bevestigd, maar de andere aanwezigen melden dat dit vooral een gevolg is van de relatieve onbekendheid met circulair aanbesteden. Het is een kwestie van tijd dat er over dit soort zaken consensus ontstaat, maar op dit vlak staat circulair aanbesteden dus nog in de kinderschoenen. Daarbij geldt ook dat de rekenmethodes om de levenscycluskosten van materialen te bepalen verschillen.

Gebakken

Het complexe is dat producten die een relatief hoge footprint hebben, tegelijkertijd heel circulair kunnen zijn. Een goed voorbeeld daarvan is volgens De Vink de gebakken klinker. Van een betonsteen nemen de kwaliteit en de waarde in de markt na een aantal jaren duidelijk af, maar

CIRCULAIR



Hein van Iersel
NWST

een gebakken steen wordt historisch gezien alleen maar duurder. Binnen een aanbesteding is dat een uitdaging, omdat je daar rekent met vaste afschrijffperiodes zonder restwaarde. Voor een gebakken klinker klopt dat sommetje dus niet. Het klopt dat zo'n klinker duurder is dan een betonsteen, maar op termijn is hij veel goedkoper. Dat beton op dit vlak slechter scoort dan een gebakken klinker, is een gevolg van kortetermijndenken, maar volgens Boot ook van de Nederlandse situatie: 'In Zwitserland, bijvoorbeeld, is recycling van beton totaal geen probleem, omdat ze daar niet in de luxe positie verkeren dat ze onbeperkt kunnen beschikken over mooi zand en grint. Dan komt recycling automatisch sneller om de hoek kijken.'

Oosthoek: 'Klinkers worden volgens mij nu in 20 jaar afgeschreven, terwijl ze makkelijk 100 jaar meekunnen. Dat vraagt dus om andere afschrijvingstermijnen, en dat vereist weer aanpassingen van de boekhoudregels.'

Conclusie

Hoewel de groene sector als geheel waarschijnlijk veel circulaireider werkt dan vergelijkbare sectoren, staat circulair aanbesteden als fenomeen nog steeds in de kinderschoenen. Dat heeft veel te maken met het gebrek aan kennis bij zowel inkopende partijen als het bedrijfsleven. Het ligt in de lijn der verwachting dat de kennis over circulair inkopen en aanbesteden de komende jaren snel ontwikkeld zal worden. Dat heeft alles te maken met de ambitie van de overheid om al in 2023 vijftig procent circulair in te kopen.



BE SOCIAL
Scan, lees & deel!